

Ч. 14

жовтень 1962

Distribuição Interna

НАЦІОНАЛІЗМ

У вирішальному сьогодні змагові між червоним, невільницьким сходом і вільним, демократичним заходом, стає чим раз, то яснішим факт, що справа тут не в політичного чи економічного характеру загальній ідеології, а просто, з одного боку — московському, російському імперіалізмі, в московському національному шовінізмі, бо Москва хоче підкорити собі весь світ, а з другого боку — в національній самобутності, Москвою поневолених чи загрожених народів, що не хочуть зрікатись своєї самобутності та державної незалежності в користь Москви.

І коли Москва прикриває свої підступні наміри брехнями, соціалістичними та комуністичними, начебто інтернаціональними кличами, Москвою поневолені народи протиставлять їй свій здоровий, позитивний націоналізм, що

чужого не хоче загарбувати, однаке зі свого ні п'яді нікому, а зокрема Москві — не дастъ.

На чолі цього руху, як виразник найбільшої европейської культурної, з власними славними традиціями, однаке сьогодні Кремлем підкореної країни, є український націоналізм. Український націоналізм зі своєю ідеологією сьогодні, в більшій чи меншій мірі, в той чи інший спосіб, чим раз, то глибше проникає всю українську національну субстанцію, поєднуючи гармонійно духове з матеріальним, національне з християнським; він становить собою чинник, якого роля в остаточній розгрі та в перемозі над Москвою — буде вирішальною.

І тому він в усіх своїх діянках — заслуговує на всю нашу увагу.

Ще дещо про Український Націоналізм

НАЦІОНАЛЬНА ЕДНІСТЬ

2. (Продовження)

Головним, основним завданням українського народу, а зокрема українського націоналізму як ідеї, руху та стосовних організаційних оформлень, є, в ім'я майбутнього, а то й самого існування української нації, відискання незалежності українських земель та українського народу і відновлення вільної, суверенної української держави, без яких-небудь, сторонніх „опікунів“.

Ніякі „опікуни“, ніякі „старші брати“ для українського націоналізму не-приємлі. Насміхом над достойністю українського народу є всі, зокрема московські „комуністичні“, в ґрунті речі російські, імперіалістичні теорії та міркування про потребу українському народові спиратись на когось, узaleжнювати свою державність та свою суверенну волю від якогось стороннього чинника, конкретно, в сучасний момент, московського.

Український народ може домовля-

тись, може укладати угоди і союзи, з ким йому це буде потрібно, однаке тільки тоді, коли сам, по своїй суверенній волі уважатиме це за вказане, і тільки з такими, що не матимуть ніяких претенсій до яких-небудь не то інтервенцій, а просто впливів на українське суверенне державне життя, на українське законодавство та на українську державну адміністрацію в усіх її виявах так внутрішнього, як і міжнароднього характеру.

Всі українські чинники, що до такого стремлять, що на першому місці ставлять повну самобутність, незалежність української нації та відбудову української вільної суверенної держави, український націоналізм уважає за свої рідні, братні.

В поодиноких випадках чи обставинах, до одної мети можна йти різними шляхами, і битою дорогою і гірськими стежками; за одну справу можна

змагатись і словом і працею — так інтелектуальною, як і фізичною. Боротись можна теж різною збросю; навіть підпільні бойовики-революціонери, боролись та борються і кулеметами, і крісами, і револьверами, і гранатами, і бомбами. І такі різниці в засобах чи тактиці можуть належно узгіднюватись, можуть, без зайвих конфліктів, прямувати до одної мети і творити собою велику суму вкладу — змагань за одну, всім нам спільну справу — за Волю Нації.

І тому, в принципі, немає нічого злого в тому, коли люди об'єднуються в тісніші організації чи гуртки на те, щоб в своєму тіснішому колі діяти для добра доброї справи своїми шляхами, шляхами чи засобами, що їм більше по душі, що більше відповідають їхнім вдачі, їхнім уподобанням. Таке становить собою явище нормальне і для того існують різні політичні партії, політичні організації та угруповання, що, однаке, для основного мусять між собою, свою роботу координувати і в ім'я національної єдності, в стосовних моментах та випадках, виступати, зокрема назовні, спільно.

На українських землях стоеовно такого немає більших затруднень чи дисонансів. В обличчі ворога та його дій, перед московським грабіжництвом, перед наступом червоної русифікації перед дулами московських кулеметів та наганів, у підвалих московських тюрем, у сибірській тайзі — на каторзі, в далеких засланнях - таборах, національна солідарність цементується сама собою, вона скріплюється силами самих фактів і там існують просто українці — члени одної нації, і християни — члени Українських Церков, а все інше йде на дальший, а то й на дуже далекий план.

Інакше, відмінно виглядають справи серед української еміграції, кількість якої перевищує два мільйони, та роль якої в цілості визвольних змагань українського народу — сьогодні дуже важлива.

В умовах вільного світу, в демократичних обставинах західніх країн, де ніхто нікого не тисне, де кожен може вільно зберігати й виявляти свої думки, погляди і уподобання; воля, свобода часто виходять поза межі такого, що можна вважати вказаним та пози-

тивним, чи хочби допустимим.

Ми бачимо таке і стосовно релігійних, віроісповідних і стосовно ідеологічних, політичних, а то й просто гурткових різниць. І, звичайно, буває так, що чим певна людина менше культурна, чим менше політично розвинена, чим менше в ній знання, чим вужчі в ній обрії-горизонти, тим менше вона толерантна у відношенні до відмінних поглядів, чи середовищ та гуртків.

Ми бачимо, як сьогодні, зокрема в обличчі спільногого ворога, в обличчі всім однаково загрозливої Москви та її підстуਪів, найвищі офіційні провідники християнства, з Головою Католицької Церкви, Папою Римським на чолі, шукають спільної мови і недавно в цьому напрямі вже мали місце контакти, в яких можливість, ще перед багатьма роками, ніхто не повірив би. І це собою цілком зрозуміле та логічне. Коли одна Християнська Церква могла колись, поступово, наслідком людських дій поділитись на три Церкви чи групи Церков, на сьогоднішні Католицьку, Православну та Євангельсько-Протестантську (серед якої, зрештою, наприклад, Церква Апостольська не так то дуже відрізняється від Церков Католицької та Православної), наслідком теж людських достоїнних, добре намірених і розумних дій, ті Церкви можуть колись, в той чи інший спосіб, об'єднатись знову.

Здавалось би, що такі дії та заходи повинні бути особливо по душі українському народові, який, наслідком особливих обставин та подій, віроісповідно поділений поміж Церквами Православною та Католицькою; стосовне об'єднання та заходи для цього, а перед тим — належна атмосфера миру і взаємної толеранції, йдуть теж по лінії українського націоналізму, що стримує до єднання українських сил.

Тому, для українського націоналізму є неприємливими, є недопустимими почування та вияви ворожості серед членів однієї української нації з причини віроісповідних різниць.

Ми знаємо, як нетолерантними у віроісповідних справах були колись північно-американські протестанти-евангелики. Вони донедавна недопускали до перебування у Ватикані не то американської амбасади, але навіть особистого представника Президента Сполу-

чених Штатів Америки. Останню, однаке, ті самі протестанти, хоч становлять собою велику більшість населення, Президентом США обрали католика п. Джона Кеннеді.

В порівнянні з таким виглядають дуже жалюгідними, звучать дуже некультурно, уподоблюються негативному скретові вислові та виступи, що серед української еміграції мають місце при всякій нагоді, або й без ніякої нагоди, з боку наших „непримиримих“, які, за відомим висловом, намагаються бути „більше папськими, ніж сам Папа“. Вони, з одного боку виявляють неприховану, явну ворожість до своїх православних братів по нації, дослівно проти „автокефалістів та автокефальщини“ (отже ж, специфічно, якраз проти Української Автокефальної Православної Церкви); з другого боку були ми свідками так само жалюгідних і абсурдних виявів та виступів осіб, толерованих на відповідальних у церковному житті становищах, проти українців — членів Української Католицької Церкви, бо, мовляв, „католик не може бути українцем“.

Таке, річ ясна, місця мати не сміє, воно собою становить заперечення українських націоналістичних, а то й просто українських національних ідей; воно дуже шкідливе, роз'єднує національні сили і для українського націоналізму, в ніякому випадкові, в ніяких обставинах — недопустиме.

Подібні вияви мають місце серед української еміграції теж в її політичному та суспільно-громадському житті.

Існування різних політично-ідеологічних напрямків, рухів та угруповань, так як і різних суспільно-громадських організацій — нормальне і в принципі не становить собою негативного явища. Однаке, таке зрізничкування мусить мати свої межі, воно не може бути безконечним, бо тоді доведе до надмірного роздріблення, до розпорощення, до „пульверізації“ українських сил. Різні українські політичні угруповання, різні відмінні від себе організації, з користю для загальної справи можуть існувати для якоїсь **означененої**, позитивної мети, що знову собою вкладається в загальну українську мету: відзискання українським народом його незалежності та відновлення української суверенної держави і збереження та розвиток ук-

райнських національних цінностей.

Зрізничкування саме для себе, ділення на те тільки, щоб становити собою щось окреме, особливе, не є явищем позитивним і воно йде явно в розріз з ідеями українського націоналізму, що робить винятковий наголос на ідеї національної солідарності та національного єднання.

Попри небажане, недодільне, а то й шкідливе надмірне організаційне, гуртове зрізничкування, помічається сьогодні серед української еміграції теж існування й інших негативних і несприємливих ідеям українського націоналізму та національної солідарності явищ і ми тут звернемо увагу хоч на деякі з них, що надто вже наявні та в усіх, зрештою, на очах.

Дуже небажаним явищем є переміщення ієрархії понять та цінностей, явищем, що виявляється в нашому релігійному, церковному житті, коли основні цінності християнства, коли його принципи моралі та етики притемнюються, відсуваються на дальший план перед справами дрібними, друго, а то й третіорядного порядку, часто тільки утилітарного характеру, а то навіть перед справами, що в основі вірі та Церкві — нерідко таки чужі.

Ще частіші і більш помітні такі вияви серед деяких українських еміграційних політичних та громадських організацій, коли відносно дрібні справи даної організації чи угруповання, ставляться вище основної загальної справи, в ім'я якої та для якої ця організація творилася.

Ми бачимо своєрідну ідеологічну розгубленість, баламутство, коли поодинокі організації стають для себе самоділлю і мало цікавляться тим, чи і скільки таке ставлення справи шкідливе для загально-національних інтересів, для загальної справи.

З таким в'яжеться своєрідний „егоцентризм“, коли поодинокі угруповання, з'єднання чи гуртки починають вважати себе одинокими, справді позитивними, повновартісними осередками і „центрими“ та „основою“ всього, при чому в своїй ексклюзивності стають систематичними ворогами всього того, що знаходиться поза їхнім, часто, зрештою, доволі обмеженим, мало чим цінним та примітивним подвір'ям, коли деколи просто й не ховаються з таки-

ми своїми думками та поглядами, а там і з відкритим бажанням „знищити“ (коли б на це в них була сила) те все, що не вузенько їхне.

І ми часто є свідками намагань — і в нашому церковному і в суспільно-громадському житті — накладати обмежене, гурткове такому, що ніяким „ярликам“ підкоритись не може, що всім, всій нації однаково цінне та дорогое.

Приклади такого собою сумні, а то і просто болючі і тому ми не будемо засторкувати тут справ віроісповідного характеру, а і в справах суспільно-громадських — обмежимось до одного, одинокого характеристичного випадку, що, сподіваємося, вистачить для належної „люстрації“ стосовного питання і, сподіваємося, зможе причинитись до рефлексії щодо його значення.

З рамені середовища, що в часі другої світової війни відділилось від єдиної колись ОУН і під проводом с. п. Степана Бандери оформилось в осібну організацію „ОУН-революціонерів“ має на еміграції своє членство, свої установи та свою пресу, перед роками появивались спроби перемінити традиційні, щорічні Шевченківські Роковини в „Свято Двох Тарасів“, пов'язуючи ім'я Тараса Шевченка з Тарасом Чупришком.

Тарас Чупришка — це не ім'я, а революційна, підпільна кличка — псевдонім Романа Шухевича, що, як головний командир УПА, загинув у боротьбі з червоною Москвою. Ім'я Романа Шухевича, як бойовика, як командира УПА — загально шановане; він був, однаке, теж і одним з провідних діячів „ОУН-революціонерів“, організації, у відношенні до якої, зокрема стосовно її по-одиноких дій, потягнень, а то і настальствень, у багато декого, в майже всіх інших українських політичних угрупованнях, є свої, навіть дуже великі застереження.

З другого боку, Тарас Шевченко, це українська національна, всім спільна, ніким не заперечувана виїмкова цінність, просто святість, і його дух, а конкретно — Роковини є преважливим чинником для українського загального єднання, особливо в день стосовних щорічних свят, на яких зустрічаються як рідні українці різних політичних орієнтацій. Тарас Шевченко, його пам'ять та його Роковини однаково цінні для

всіх українців, від соціалістів, до націоналістів усіх відтінків та до монархістів включно.

І тому є просто в життєвому інтересі української справи залишити Тараса Шевченка таким, яким він був та яким його ім'я є — спільним для всього українського народу.

Через те (залишаючи на боці інші моменти та міркування), спробу запровадження свята „Двох Тарасів“ українським громадянством не прийнято і Шевченківські Роковини відбуваються надалі по-давньому, всім спільні і однаково цінні.

Тут ми тепер подамо конкретний, з життя взятий (належно засвідчений) приклад такого, що вимовно вказує на бездоріжжя, на які, при неналежному ставленні справ, може зійти людина, що в основі, зовсім певно, не позбавлена своєрідного патріотизму:

Коли в Курітібі (одної неділі по-прудні) відбувалось цьогорічне Шевченківське Свято, один з прихильників ідеї „Двох Тарасів“ (а таких тут, зрештою, дуже таки мало) не то, що сам на свято не пішов, а коли побачив, що його син, доростаючий, гарний юнак, тамтуди збирався, цьому спротивився і сказав йому: — Іди краще подивитися на курітебський футбол...

Ше собою відносить таке ставлення справ — всім ясно і коментарі тут зайві.

Ми на цьому прикладі бачимо ясно, як навіть виходячи від націоналізму, при переміщенні ієрархії понять та цінностей, можна зійти на безпросвітні, погубні просто манівці, забиваючи в практичній зустрічі з дрібним, гуртковим, — про основне, про самі принципи не то націоналізму, але й основного національного.

І український націоналізм, у своєму просяканні в людські, як ми бачимо, часом несвідомі ваги справ душі, мусить силою своїх ідей опанувати і такі, як згаданий і йому подібні вияви та наставлення, бо його завданням є не ділення, а єднання, зділовання національних сил для здійснення основної мети української нації. Примат нації, її найдосконалішої людської спільноти, він ставить перед усім; український націоналізм понад все ставить всім спільні національні цінності і за ті цінності змагається і буде змагатись.

(Далі буде)

СОЮЗНИКИ УКРАЇНИ

16.

У своїй боротьбі за державну самобутність, український народ має своїх природних союзників: народа, що так само, як і Україна, поневолені сьогодні Москвою, і що так само, як і Україна, змагаються за свою незалежність, за своє звільнення з-під московської кормиги.

Серед цих народів, вирізняються своєю достойністю, своєю хоробрістю та завзятістю — грузини. Взаємні між Україною та Грузією — не сьогоднішні. Вже в сивій давнині мали місце особливо такі зв'язки між Грузією і українським підкавказьким князівством — славною Тьмутороканню. В 1154 році, отже ж, понад 800 років тому, Київський Великий Князь Із'яслав Мстиславич одружився був з дочкою грузинського царя Деметре I — і таких українсько-грецьких династичних споріднень було більше.

В змаганнях проти московської цар-

ської навали, грузини були постійними союзниками та спільниками українців. Подібні відносини існують і сьогодні — в межах московсько-совєтської червоної імперії.

Українцям треба знати своїх союзників.

І тому, за Альманахом „Ідея в Наступі”, з 1938 року, ми подаємо стосовну інформаційну статтю, яка, доповнена найновішими даними, даста нашим читачам належний образ Грузії та грузинського народу.

Автором цієї статті є п. Кирило Карабадзе, про якого Альманах „Ідея в Наступі” писав, що він, як „...колишній заступник голови ради нар. комісарів Грузинської Рад. Соц. Республіки, прегарно зорієнтований так у сучасних грузинських, як і в загально-союзних відносинах большевицької Росії. Від 1932 р., проскрибований Сталіном, живе на еміграції”.

Кирило Карабадзе

ГРУЗІЯ

Грузія положена в центральній і південнозахідній частині Кавказу. Її кордони: зі сходу — Дагестан і Азербайджан, з заходу — Чорне Море, з півночі Кавказький хребет, з півдня — Вірменія й Туреччина (згідно з адміністративним поділом царської Росії — б. губернії: Тифліська й Кутаїська, округи: Батумська й Сухумська та части Карської й Закатальської округи).

Це є історичні й етнографічні корені Грузії, яких від зачаття її історії до зброєю в руках захищали її сини. Грузія нараховує дещо понад 3 млн. населення. Політична історія Грузії є безперервна оборона цієї, зрошенової кров'ю своїх синів, країни, оборона тієї високої культури, яку створив цей воївничий, трудолюбійний і обдарований до творчого життя й мистецтва народ, на протягу сторіч свого історичного розвитку. Кожна закутина Грузії скупана кров'ю і потом грузинського народу і таким робом вона нараховує понад 2.000 років власного незалежного існування.

Від непам'ятних часів вела Грузія на Кавказі жорстокі бої проти всіх ворожо наставлених сусідів і героїчно

обстоювала своє незалежне існування. Грузії довелося бачити й римські легіони на чолі з Помпеєм. Після прийняття християнства (325 р.) Грузія вела війни раз з Візантією, раз з Персією, то дружила з Візантією проти Персії, то навпаки. Перси повели криваві релігійні війни проти Грузії й вона довго стікала кров'ю. В V ст. Грузія зміцніла настільки, що стає незалежною однаково від Візантії, як і від Персії, організує автокефальну церкву на чолі з католікосом, яка відограє велику роль у розвитку національної культури грузинського народу.

Від VII до XII ст. Грузія оставала під тяжким гнетом арабів, які накладеними данинами висотували всю життєву силу з грузинського народу. В XI ст. Грузія під проводом свого геніяльного царя Давида II. (1089-1125) вийшла на бітний шлях свого розвитку. Постійні війни Грузії з Візантією й Персією не тільки послабили її в воєннім відношенні, але вона розпалася була політично на цілий ряд князівств, що облегчувало арабам панувати над ними. Давид II. (з роду Багратіонів) зумів об'єднати Грузію й вигнати в 1122 р. арабів з Тиф-

лісу. За панування Давида Грузія відігравала провідну роль на всьому Кавказі, диктуючи свою волю сусідам. І великі держави відносилися в ту добу до неї з належною увагою. У важку епоху Грузії історія видвигнула царя Давида, залізного полководця, що зумів влiti доброго духа в народ і зорганізувати сили, здібні подолати величезні визвольні завдання. Він зрозумів ситуацію, зрозумів, який грізний момент переживала тоді Грузія, й рішучим ударом скинув арабське ярмо.

Відомо, що Давид прекрасно відчув слабість арабів, використав політичну ситуацію того часу, своєчасно перевів вирішальні потягнення і забезпечив за собою перемогу над ворогами. Його удари були наперед продумані й вірні. Він був не тільки великим стратегом, але й великим політиком, умів ставити правильно великі принципові питання сучасності й виявити великий талант у їх розв'язці. Давид не тільки зумів об'єднати Грузію в одну державу, але й установив міжнаціональний мир на всьому національно пестрому Кавказі та перший зумів створити постійну регуляру армію. Вмів орієнтуватися в ході незвичайно різнообразного річних явищ, рахувався з уміннями місця часу й ситуації та, нехтуючи всякими шаблонами, правильно варішував проблеми.

В XII ст. Грузія досягає вершина свого розвитку, як в площині політичної могутності, так і в сфері свого духовного й економічного розквіту. Часи царів Тамари (1184-1212) звуться золотою епоховою історії Грузії. Тамара — це мудрість грузинського народу, гордоші грузинської культури, Гамара — найсвітліша постать в історії Грузії. Небуденно творчий ум, рідка проникливість у розгадуванні положення й здібність бістрого приймання вловін гармонійних з ситуацією рішень — є безсумнівними доказами її обдарованості. Вона хотіла все довершили й могла та вміла все довершити. Твердив, мости й система наводнень, споруджені за її панування, як теж літературно-мистецька спадщина цього періоду красномовно це підтверджують.

До цієї епохи грузинської слави належить великий поет Шота Руставелі, що оставил грузинському народові свій геніальний твір „Венхіс Ткаосані“, який

є в грузинській літературі таким же архітектором, що „Божественна Комедія“ в італійській літературі й афоризми з якого сьогодні так само знають напам'ять у Грузії, як у країні часи її незалежного існування.

Шота Руставелі наче могутній маяк освічує грузинському народові хвилястий шлях боротьби й перемоги. Він озброює народ знанням і гартує його духа. В багатій історії грузинського народу, в історії його великих перемог і поразок, нашли півтордження близкі слова Шоти Руставелі: „Життя вкритого ганьбою гірше від смерті сміливця“. Руставелі великий майстер мистецької думки. У „Венхіс Ткаосані“, наче сконденсованим дорогоціннім досвідом, зібраним творчістю геніяльного поета, встають образи й проблеми величної ширини й розміру: любов і ненависть, лицарськість і трусість, чуття і смерть, убогість і багатство, ідея й цивілізація, загальне й особисте добро, самопожертвовання й зрада. Йому відомі вайтайвіші закутини людської душі, найіатимніші вібрі думки й чуття. Нішо не може рівнятися проникливості його психологічних описів. Цепхічні явища, що він їх зобразив, завсіди й без найменших поправок відповідають найстрогішій життєвій правді. Він є одним з найбільших звеличників волі жити й неустрошимості ума. Грузинське життя XII ст. представлене у „Венхіс Ткаосані“ з недосяжною майстерністю. Його мова прегарна. Його численні афоризми давно перемінилися в заєдно вживані прислів'я. Руставелі це восіблення високого мистецького таланту, він яркий представник грузинської думки своєї епохи, людина універсального знання й величезного життєвого досвіду.

Ота золота епоха, XI і XII ст. ст., дарує Грузії цілий ряд поетів, істориків, теольогів і вчених, серед яких є найважливішими Юрій Мтацмінді і Іван Петріонелі. Теж світла архітектура оздоблювала Грузію того періоду, але через варварські наїзи на Грузію з тих часів остали почасти тільки розвалини, почасти ж сильно потерпілі пам'ятки колишньої слави Грузії. Образотворче мистецтво й різьба грузинських церков і палат не уступають своєю мистецькою досконалістю мистецтву європейських країн тієї доби.

Народні пісні й релігійні гимни того часу є прегарним витвором грузинської народної музики, такої ж оригінальної, як і грузинська мова. Добре зорганізована грузинська держава мала власний писаний кодекс законів, що був спільним правом усіх провінцій Грузії. Грузія епохи XI-XII ст. ст. мала характер цивілізованої держави не-орієнタルного типу. Вона була християнською державою не тільки в релігійному змислі, але й у змислі спільної культури. І в цьому ж змислі є й сьогодні грузинський народ більше європейським, ніж східним.

Орди, що в XIII ст. нестрамно заляли Кавказ і Європу, розвалювали Грузію. Наїзд монголів на цвітучу Грузію й здобуття ними Тифлісу знищили політичну незалежність Грузії й нанесли туркій удар її матеріальній і духовій культурі. Монголи спустошили Грузію економічно й морально. Монгольський султан Джелял-Едін роздробив політично Грузію на маленькі князівства й щойно в XIV ст. за царя Юрія V. (1318-1346) спробувала Грузія вийти з своєго упокорюючого становища і хоч встановила єдність, але давнього блеску вже не було. Другий напад монголів в XIV ст. сильно підривав міць нації, не дивлячися на те, що цар Баграт V. (1369-1395) побив армію Теймура й вигнав її з кордонів Грузії. За часу царства Олександра (1413-1444) країна почала потрохи приходити до себе, але їй не дають спокою турки й перси, що в час перебування монголів у Грузії предложили були останній своєю істоміч проти монголів. Але після прогнання монголів, здобуття турками Стамбулу й остаточної організації Великої Отоманської Імперії Грузія дісталася в Малій Азії сильного ворога в постаті турків. Рівниця релігії, що грава в той час дуже велику роль, сильно утруднила положення Грузії. В тому ж часі заново скріпилася й Персія.

В XIV ст., коли Грузія заново була об'єднана, вороги не могли її так легко покорити, але наїзд Тамерляна, що спустошив Грузію 20 років, і роздроблення держави на цілий ряд маленьких князівств — дали змогу туркам і персам знущатися над Грузією до кінця її політичної історії. Туреччина й Персія поділили Грузію на дві частини. Східня південно-східня Грузія дісталася Пер-

сії, а західня й південно-західня — Туреччині. Починаючи від XV аж до XVIII ст. Туреччина насильно іслямізувала християнське населення Грузії й смертними карами й нечуваним терором домоглася значних успіхів. У східній Грузії господарювала на подібний лад Персія. Ця перська політика нищення грузинської культури й релігії досягла своєго вершка за часів окупації Шах-Аббаса I., який у 1614 р. фізично винищив понад 100.000 люда грузинської армії й більше ніж 100.000 грузинів виселив у Персію, де й сьогодні в провінції Ферайдана живе чимало грузинів, що говорять рідною мовою. Кілька років пізніше Шах-Аббас знову напав на Грузію, але наткнувся на стратегічний талант канцлера й обдарованого полководця Юрія Саакадзе, що розбив його в порох і більше до кінця свого життя не думав уже шах Персії нападати на Грузію.

В цьому часі в західній частині Грузії продовжували турки свою нищівну діяльність. Вони стерли з лиця землі найкращі пам'ятки мистецтва християнської Грузії. Свідками цього є розвалини грузинських храмів і пам'яток мистецтва в областях: Ахалціха, Ахалкалакі, Шавшеті й Тао Кларджеті. Але не кінець на цьому. Найгіршим був упадок духа всього народу. Постійні напади, спустошення країни й насильна переміна релігії — кинули народ у варварство й знищили ту основу, на якій роззвіла була вся культура нації. Мешканці Месхеті, Шавшеті й Аджару не сміли більше писати тією азбукою, що вважається кілька сторіч до нашої ери вкраїна грузинську культуру. Персія й Туреччина довели Грузію до такого упадку й варварства, що місто Поті переміniloся в справжній базар, де свободно продавали й купували грузинських жінок і дітей. Аж в XVIII ст., завдяки переможним боям Іраклія II. (1760-1798), розбита Грузія почала заново відживати. В своїх безчисленних боях Іраклій розбив перські війська й на час поклав кінець їхньому пануванню.

Все ж Грузія часів Іраклія не представляла ні в політичному віві в воєнному відношенні поважнішої самостійної сили в виду її розпаду на кілька віддільних князівств і безперервних межиусобін з невагодин внутрі Грузії з

одного боку, й безкінечних воєн з боку Персії й Туреччини, що до краю послабили політичну й економічну силу Грузії, — з другого. В таких умовах внутрішньої немочі й безсиля говорити про переможні війни не доводиться, тоді, коли при нормальному геополітичному положенні Грузія представляла б була серіозну силу. В перспективі Іраклій міг бачити два шляхи для Грузії — один ішов у напрямі перемін східної Грузії у васала Персії, західної ж — у васала Туреччини, другим же шляхом був союз з Росією, що мала ту саму релігію. Рахуючися з конкретними обставинами того часу, Іраклій рішив заключити союз з Росією в 1783 р. Вірніше, Іраклій прийняв той протекторат Росії, що показався так вагітливим і поклав у 1801 р. кінець самостійному існуванню Грузії.

Скоріше, ніж заключити цей договір, Іраклій II. просив через своїх послів приязні й помочі в Австрії й Прусії, але в тому часі ці держави не проявляли політичного заінтересування Грузією й Кавказом. Є безперечним, що Іраклій не бачив ніякого виходу з положення без помочі зовнішніх сил. Об'єднані Грузію не вдалося, відомати безперервні напади Персії й Туреччини виниклося непосильцам. Внутрішні загально-політичні умовини й міжнародне положення роздробленої, неєднії Грузії було таке, що цар Іраклій не находив іншого виходу з ситуації. Міжнародне положення Грузії було настільки ускладнене задля вічної ворожнечі з боку Персії й Туреччини, внутрішні противенства наслідки запутані — що ціла ситуація змушувала царя винести негайні радикальні рішення. Салдатський чобіт імператора Олександра I. показався явним зневажленням договору, заключеного його бабкою Катериною в 1783 р. Цареві Іраклієві не довелося дожити того, як Олександр I. віроломно порушил договір з 1783 р. Вивчаючи історію тодішньої Грузії, ми мусимо точно пізнати обставини, загальні умовини, епоху, вирішальні історичні й соціально-політичні моменти, що впливали на думання Іраклія — інакше важко січіти цього визначного полководця й політика. Звичайно, пізніші наслідки його договору з Росією, не заощадили заму гострих критиків.

Одночасно з цим проявляв у західній Грузії успішну діяльність цар Соломон Iмеретійський (1752-1782), що зумів об'єднати західну Грузію так, як Іраклій II. східну, і побив турків та засставив їх понехати грабіжну політику в грузинських провінціях. Але смерть Соломона й старість Іраклія, знеможенного постійними війнами — з одного боку, внутрішні інтриги та нездібність об'єднатися перед обличчям ворога іхніх численних синів — з другого, перерішили судьбу Грузії. Смерть Імеретійського царя Соломона і старість царя Іраклія осмілили ворогів Грузії і перський шах Ага-Могамет-Хан, що вбачав у заключеному в 1783 р. царем Іраклієм з Росією договорі безпосередню загрозу Персії, напав зненацька на Грузію в 1795 р. Старий лицар Іраклій, що ввиду несподіваного нападу розпоряджав хвилево тільки свою бистрою гвардією, дав бій Ага-Могамет-Ханові на Крданійському полі й побив його на голову. Крданійська битва є одною з найважливіших і найщасливіших подій за панування Іраклія. За якийсь час Ага-Могамет-Хан зміг повторити свій напад, дякуючи зраді тифліського голови міста вірменіза Дарчо Бебутова, що відкрив ворогові картя, повідомляючи персів про те, що цар Іраклій не розпоряджає резервами. Перси захопили Тифліс і збурili місто до основ.

Важно замітити, що Росія на підставі договору з 1783 р. була зобов'язана помагати Грузії своїми військами й обіцяла, що своєчасно перекине військову поміч у Грузію, однаково ж на рочно не вчинила цього та дала персам змогу розбити свого „союзника“, Грузію, і прислала армію вже після прогання персів, щоб ослаблену кривавою війвою Грузію легше захопити в руки. Це був перший і вирішальний крок добре продуманої зради з боку Росії. Після смерті Іраклія в 1798 р. на престол східної Грузії вступив його син, Юрій XII., хороита й слабовільна людина. В західній Грузії панував Соломон II.

(Далі буде)